



**Prof. Dr. Ion I. Solcanu**

*Membru al Academiei Oamenilor de Știință din România*

## **BISERICA „SFÂNTUL GHEORGHE”-SUCEAVA, VECHEA CATEDRALĂ MITROPOLITANĂ A MOLDOVEI, ÎNTRE DOUĂ STĂPÂNIRI. 500 DE ANI DE LA TÂRNOSIRE**



**ABSTRACT:** *The study presents the efforts undertaken by the abbots of the monastery of St. Gheorghe-Suceava, the descendants of Melchisedec Lemeni - Darie Ternovski, until the summer of 1888 and Emanuil Unciuleac - for the maintenance of the monastery, current repairs, endowment with new annexes, etc. On the basis of archival documents, the repair works undertaken are detailed, as well as their efforts to carry out extensive restoration works, stopped by the Austrian authorities.*

**Keywords:** *Metropolitans Veniamin Costachi, Iosif Naniei, Silvestru of Bucovina, Alexandru Hurmuzachi, Caesar-Royal Engineer Kasinski, Engineer Hlavka, Architect Karl Romstoffer, Ministry of Religions and Instruction, Ministers Gheorghe Mârzescu, Titu Maiorescu*

De la ocuparea Bucovinei, Biserica „Sfântul Gheorghe”-Suceava, vechea Catedrală Mitropolitană a Moldovei, s-a aflat între două stăpâniri: cea imperială, exercitată după ocuparea, la 1775, a nordului Moldovei de către Imperiul Austriac și, în același timp, sub patronajul Mitropoliei Moldovei de la Iași, cu un mic hiatus între 1858 și iulie 1860, asupra căruia vom stăruii mai jos.

Într-un studiu anterior<sup>1</sup> am documentat că Biserica „Sfântul Gheorghe” din Suceava a beneficiat de suportul financiar al Mitropoliei Moldovei, prin guvernele Principatului Moldova de până în 1859, a Principatelor Unite și, în urmă, a României pentru întreținerea personalului deservent, dotarea cu cărți religioase și icoane, reparațiile curente la edificiu și anexe pe durata întregului secol al XIX-lea. Asumarea amintitelor obligații din partea Mitropoliei Moldovei de la Iași decurgea din statutul ei de patronaj al vechii Catedrale Mitropolitane din Suceava, în fapt a Mănăstirii „Sfântul Gheorghe”. Această condiție era prevăzută la punctul 5 din zăpisele de schimb al moșiilor Bosanci cu Balta Brateșului, convenit între domnul Moldovei, Mihail Grigore Sturza și mitropolitul Moldovei, Veniamin Costachi, la 6 februarie 1841, în care se spune că



„Biserica «Sfântului Ioan» din târgul Sucevei, aflătoare pe moșia Bosanci, unde a fost și scaunul vechii Mitropolii, rămâne cu toate cheiurile și îngrăditurile ei ca și până acum în deplină și neștrămutată stăpânire a Mitropoliei fără a putea avea vreă înrâurire asupra ei, dritul proprietății a moșiei Bosanci, rămânând a da pe totdeauna spre întrebuițare slujitorilor acestei biserici cincizeci fălci loc de arat și de cosit, care însă, în puterea acestui act de schimb rămân în neștrămutată proprietate a Înălțimii sale<sup>2</sup>” (a se vedea: Anexa nr. 1).

<sup>1</sup> Ion I. SOLCANU, „La subvention de l’ancienne cathédrale métropolitaine de Moldavie, l’église Sf. Gheorghe de Suceava, par Les Principautés Roumaines (siècle XIX)”, în: *Codrul Cosminului, Analele Științifice, Universitatea Ștefan cel Mare-Suceava*, XIV (2009), 25, pp. 97-111.

<sup>2</sup> *Copie din Condica Imperială, austriacă*, tomul XIV deci, în limba germană, și trimis de mitropolitul Silvestru al Bucovinei, omologului său de la Iași, mitropolitul Iosif Naniescu, la 19/31 ianuarie 1892. Cf. *ANIC, MCIP*, Ds. 370/1889, fila 55 f-v și 70f: Copie, Nr. 3, praes.17/29 ian. 1892, Nr. 243; *Landtäflliche Abschrift aus dem Instrumentenbuche*, Band XIV, p. 1, nr. 1 - nr. 1 Praes 8 März 1841, Zl.2624.

În virtutea acestui hrisov, Mitropolia Moldovei de la Iași numea stăreții așezământului monahal pe care îl subvenționa anual cu suma de 300 de galbeni. Preotul cărturar Ioan Zugrav identifica într-un pomelnic din 1796 al Mănăstirii „Sfântul Gheorghe” – Suceava „între arhimandriții și proistoși ai bisericii pe Ioan, Mihail, Ilarie, Melchisedec (Leonne), Darie (Ternovețchi)”<sup>3</sup>. Ultimii doi amintiți de pomelnic sunt Melchisedec Lemeni și Darie Ternovețchi. Cel dintâi și fratele său Serafim „erau călugări transilvăneni care au urmat cursurile Școlii de catiheți de la Sf. Ilie-Suceava, în ultimi ani ai deceniului nouă din secolul al XVIII-lea”<sup>4</sup>. Melchisedec, cu numele de familie Lemeni, era unchiul pictorului Gheorghe Lemeni, după cum atestă o însemnare din *Catalogul de zugrăvitură* al Academiei Mihăilene: „Gheorghe Lemeni, fiul preotului Ioan Lemeni, din Suceava, a intrat în Academie la 1836, decembrie 6, dat din partea moșului său, arhimandritul Lemeni, Melchisedec Lemeni”<sup>5</sup>. Pe durata stăreției sale, Biserica „Sfântul Gheorghe” – Suceava a beneficiat de dotări cu cărți și veșminte bisericești și de diferite reparații<sup>6</sup>, dar nu a reușit să pună în aplicare proiectul altor asemenea lucrări, evaluate în 1843 la suma „una mie șase sute șapte fiorini, trezeci și doi crețari”<sup>7</sup>. Și următoarele solicitări către Mitropolia Moldovei, din anii 1844, 1847 ale părintelui arhimandrit Melchisedec către Mitropolia Moldovei de finanțare a acestora nu au primit răspuns pozitiv „datorită neînchipuirii în care se găsește Casa Centrală”<sup>8</sup> a Departamentului averilor bisericești. După trecerea la cele veșnice



<sup>3</sup> Pr. Ion ZUGRAV, „Două pomelnice ale bisericii Sfântul Gheorghe din Suceava”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XXXVI (1960), 1-2, p. 35.

<sup>4</sup> Mihai IACOBESCU, *Din istoria Bucovinei*, București, Ed. Academiei Române, București, 1993, p. 302.

<sup>5</sup> ANIC, Serviciul Județean Iași, Fond, Academia Mihăileană, Ds. nr.3/1837, fila 144.

<sup>6</sup> A se vedea: I.I. SOLCANU, „La subvention de l'ancienne cathédrale métropolitaine de Moldavie...”, pp. 97-111.

<sup>7</sup> ANIC, MCIP-Moldova, Ds. 97/1844, fila 2.

<sup>8</sup> ANIC, MCIP-Moldova, Ds. 109/1848, fila 5 f-v.

la 1858 a egumenului Melchisedec Lemeni, rânduit de mitropolitul Veniamin Costachi, subvenția anuală de 300 de galbeni pentru vechea Catedrală Mitropolitană de la Suceava a încetat „tacit”. Cauza o aflăm dintr-un raport din 12 ianuarie 1870 al șefului diviziei Cultelor și Contabilității din Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, D. Ghidionescu, în care se spune că, deși în unire

„cu Ministerul Cultelor au recomandat și numit prin decret domnesc superior acei biserici pe arhimandrit Dositeiu Tișcovici, ce era totodată și egumen m[ănăști]rei Dragomirna din Bucovina, însă Episcopia Bucovinei n-au primit să recunoască numirea [...]. Această necunoaștere a unui vechiu și până atunci necontestat drept a fost cauza pe cât este permis a se înțelege, că guvernul de atunci să suspende subvențiunea ce se da din Casa Clerului, câte 300 galbeni pe an pentru susținerea bisericii”<sup>9</sup>.



Reluarea subvenționării de către Guvernul Moldovei era hotărâtă la 12 octombrie 1859<sup>10</sup> pentru bugetul viitorului an, 1860. Adunarea Legislativă a Moldovei nu numai că decide reluarea subvenției, dar o și majorează de la 300 de galbeni, la 24.000 lei<sup>11</sup>. În iulie 1860, succesorul lui Melchisedec Lemeni, numit de Episcopia Bucovinei, părintele arhimandrit Darie Ternovețchi, se deplasa la Iași pentru a încasa subvenția.

Un alt diferend care pune în pericol subvenția se ivește în 1869, prilejuit de tergiversarea și apoi refuzul administrației Bucovinei de a efectua proiectul de restaurare a Bisericii „Sfântul Gheorghe” – Suceava. Aflăm acest lucru dintr-o adresă a lui Alexandru Hurmuzachi, din 2 septembrie 1869, înaintată „Înaltului Guvern al Bucovinei”<sup>12</sup> și, o alta, a MCIP către Ministerul Afacerilor străine în care se spune că

<sup>9</sup> ANIC, MCIP-Moldova, Ds. 680/1866, fila 104 v.

<sup>10</sup> ANIC, MCIP-Moldova, Ds. 187/1859, fila 2.

<sup>11</sup> ANIC, MCIP-Moldova, fila 104.

<sup>12</sup> „După invitarea guvernului rom<ân>, informa expeditorul, fac parte din Comis<iunea> instituită pentru restaurarea bisericii din Suceava, împreună

„guvernul României a luat cuvenitele dispozițiuni încă din anul 1864 dupe care s-au și efectuat câteva mici reparațiuni, iar restaurarea radicală nu s-a putut pune încă în executare din cauză că, Comisiunea ce s-a instituit în anul 1867 pentru acest finit, vezându-se obligată de către autoritățile din Bucovina ca să nu înceapă nicio lucrare până mai întâi nu va supune planurile la examinarea conservatorului vechilor zidiri din Bucovina, D[omnu]lui arhitect Joseph Hlavka, zisa Comisiune s-a și pus în relațiune cu numitul domn arhitect, care găsind că planurile ce erau formate nu corespundeau la lucrarea pentru care erau menite s-a obligat Domnia Sa a forma altele, dimpreună cu devisele necesare, pentru care a și primit ca plată 80 de galbeni, dar asemenea planuri și devise nu s-au primit nici până acuma de la D-l Hlavka deși i s-au cerut în mai multe rânduri prin superiorul numitei biserici”<sup>13</sup>.

Situația semnalată de Alexandru Hurmuzachi în septembrie 1869 l-a determinat pe ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, George Mîrzescu, să propună la începutul anului 1870 suspendarea subvenției, lucru neacceptat însă de guvernul Principatelor Române. Hotărârea acestuia din 10 februarie a aceluiași an este sancționată de domnul Carol I, încât Biserica „Sfântul Gheorghe”- Suceava




---

cu domnul prefect al Sucevei, cu arhimandritul Darie și cu d-l Hlavca, consiliariu imperial, arhitect. După ordinele acestuia lucrările au și început în toamna lui 1868, prin artiștii delegați de el, domnii Lasche și Jobst. Voind a le continua în anul acesta, artiștii delegați, pictorul Jobst și arhitectul Kharl, fură de două ori împiedicați și trebuie să curme îndată lucrările din ordinul căpitanului de ținut. Ca membru de dincoace la acea Comisiune, fiind îndatorit și responsabil pentru sporirea cât mai repede a acestor lucrări, mă văd îndemnat a pofti pe Înalțul Guvern a-mi da o explicare a acestei proceduri cu totul neprevăzută”. Cf. *ANIC, MCIP*, Ds. 680/1866, filele 111 v și 114 f. Cauza interzicerii lucrărilor de reparații era „cestiunea cui se cuvine dreptul patronatului asupra bisericii Sfântului Gheorghe din Suceava, ce este încă nedezlegată și de aceea s-au și făcut de aici pașii necesari la înalt Ministeriu de externe spre a o lămurii”.

<sup>13</sup> *ANIC, MCIP*, Ds. 680/1866, filele 189 v-190 f-v.

continuă să beneficieze de subvenție fără întrerupere și în deceniile următoare. Documentele menționează ample lucrări de reparații întreprinse de părintele arhimandrit Darie Ternovețchi până în vara anului 1888, când trece la cele veșnice<sup>14</sup>. Nu întâmplător, amintitul pomelnic din 1786 al Bisericii Sfântul Gheorghe – Suceava se încheia cu un entuziast elogiul la adresa lui, enumerând și câteva dintre realizările care i se datorează<sup>15</sup>.

Informații relative la alte reparații, adaptări și amenajări a împrejurimilor la vechea Catedrală Mitropolitană din Suceava găsim abia după instalarea unui nou „prior” în vara anului 1888, al lui Emanuil El. Ciuntuleac. Nu știm dacă a fost numit de mitropolitul Iosif Naniescu al Mitropoliei Moldovei sau de mitropolitul Silvestru al Bucovinei. Cert este că la numai cinci-șase luni după instalarea sa, la 6/18 decembrie 1888, se adresa Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice cu un întins memoriu de decontare a lucrărilor efectuate din vară și până la acea dată. Noul egumen enumeră lucrările de reparații și de amenajare a împrejurimilor Mănăstirii „Sfântul Gheorghe” – Suceava:



„S-au refăcut patru odăi și o săliță în edificiul vechi care va rămâne și după executarea planurilor proiectate în această stare precum se află în prezent și se va folosi peste tot [...]. În aceste odăi s-a făcut tencuieli, s-au zugrăvit pereții, s-au pus sofite, uși, ferestre și sobe noi.

S-au tencuit și zugrăvit din nou o odaie mai mare, în același edificiu, lângă bucătărie. Această odaie este de neapărată trebuință ca Refectoriu sau Trapeză;

S-au făcut două ogeaguri noi și s-a uns podul peste tot;

S-a dărâmat din ograda bisericii o casă din cărămidă crudă- care nu se mai putea folosi la nici un scop, și urca primejdia de foc precum a constat ingineriul;

<sup>14</sup> I.I. SOLCANU, „La subvention de l'ancienne cathédrale méropolitaine de Moldavie...”, pp. 97-111.

<sup>15</sup> Pr. I. ZUGRAV, „Două pomelnice...”, pp. 47-48.

S-a pus în locu-i un zăplaz nou;

S-au reparat și s-a adaptat peste tot o odae pentru diacon și o odae pentru servitori;

S-a reparat și s-a rezidit fântâna din ograda bisericii”<sup>16</sup>.

Harnicul egumen informa, totodată, despre dimensiunea cheltuielilor care

„s-au ridicat la 801 fl. și 65 crețari”, alăturând și actele doveditoare cu precizarea că „Acest indice de speze s-a făcut de către crăescu inginer guvernial Negrusz care a fost la fața locului și a constatat că aceste reparature și adaptări sunt dictate de neapărată trebuință și după finirea reparaturilor a calculat lucrul și l-a aflat de solid și corespunzătoriu speselor făcute. Pentru a realiza aceste reparature și adaptări, subsemnatul Prior a fost silit a împrumuta banii necesari pentru care plătesc și acum procente însemnate, fiindcă nu dispun de nici cea mai mică avere proprie”<sup>17</sup>.



Memoriul se încheia cu rugămintea decontării cheltuielilor. Tot în decembrie 1888 Emanuil Ciuntuleac informa despre lucrările întreprinse la Mănăstirea „Sfântul Gheorghe”-Suceava și pe mitropolitul Iosif Naniescu care, la 23 februarie 1889, intervenea la ministrul Cultelor pentru „a-i aprecia munca făcută de sus-numitul Prior de la biserica acestei Mitropolii a Moldovei din Suceava pentru a lua dispozițiunile ce Dvs., aveți a considera”<sup>18</sup>. Decontarea cheltuielilor nu s-a efectuat pe tot parcursul anului 1889 de vreme ce, presat de dobânda împrumuturilor făcute pentru lucrările amintite, egumenul Ciuntuleac telegrafia ministerului la începutul anului 1890, din

<sup>16</sup> ANIC, MCIP, Ds. 370/1889, filele 18 f-v -19 f.

<sup>17</sup> ANIC, MCIP, Ds. 370/1889, filele 18 f-v -19 f.

<sup>18</sup> ANIC, MCIP, Ds. 370/1889, fila 16 f-v.

Burdujeni, pentru recuperarea sumei cheltuite. Ministrul adnota telegrama, propunând ca „acea sumă a reparațiilor trebuie achitată din fondul acelei biserici consemnate de 67.500 fond și lei 15.302 vechi din fondul reparațiilor. Reparațiile au fost făcute fără acordul prealabil al Ministerului Cultelor”<sup>19</sup>. La această observație, la 29 martie 1890 egumenul Ciuntuleac revine asupra solicitării de plată a reparațiilor efectuate fără acordul MCIP, explicând că „aceasta am făcut-o fiind forțat de împrejurări, deoarece în starea în care am găsit clădirile acestei Sf. Mănăstiri, destinate pentru locuința superiorului și a servitorilor acestui sfânt locaș erau peste puțința unui om să le locuiască”<sup>20</sup>. Dar, la data de intrare a memoriului la Minister, 7 aprilie 1890, suma fusese achitată după cum rezultă din apostila pusă de Titu Maiorescu<sup>21</sup>: „Afacerea despre care tratează această scrisoare s-a rezolvat. A se vedea nr. 22.731/89”<sup>22</sup>.



Ultimele reparații și amenajări propuse de părintele arhimandrit Emanuil Ciuntuleac spre a fi executate la Mănăstirea „Sfântul Gheorghe” – Suceava, în cel din urmă deceniu al secolului al XIX-lea, priveau împrejmuirea din nou „a grădinii cu pomi și legumuri și a curții bisericii [...], precum și grajdul [...] la care zidul este parte risipit și parte plecat”, iar gardul are „cea mai mare parte din stâlpi și scândurile zăplazului sunt putrede, așa încât, îngrădirea în mai multe locuri pică jos, iar zidul grajdului este parte risipit, parte plecat

<sup>19</sup> La remarca ministrului, Serviciul de contabilitate preciza pe același document că „Subvențiunea bisericii s-a dat pe trimestrele aprilie și iulie a.c., rămâne să decideți dacă pot libera și pe trimestrele oct. 1889 și ianuarie 1890”, de unde deducem că telegrama, cu ziua indescifrabilă a expedierii, data din primele două luni ale anului 1890, mai curând, februarie. A se vedea: *ANIC, MCIP*, Ds. 370/1889, fila 20.

<sup>20</sup> *ANIC, MCIP*, Ds. 370/1889, filele 24 f-v și 99f.

<sup>21</sup> Ministrul la Culte și Instrucțiune Publică a fost, între 16 noiembrie 1889 și 21 februarie 1891, Titu Maiorescu. A se vedea: Stelian NEAGOE, *Istoria Guvernelor României de la începuturi – 1859 până în zilele noastre – 1995*, Ed. Machiavelli, București, 1995, p. 63.

<sup>22</sup> *ANIC, MCIP*, Ds. 370/1889, fila 24f.

și nu mai este mult până se va risipi cu totul”<sup>23</sup>. Pentru a fi mai convingător, părintele arhimandrit Emanuil Ciuntuleac anexează memoriului lista desfășurată a lucrărilor și materialelor de trebuință și devizul cheltuielilor, în limba germană, întocmite la Cernăuți de inginerul cezaro-crăesc Kasinski, purtând data de 21 august 1891 și contrasemnat a doua zi de primarul orașului Suceava. Gardul împrejmuitor grădinii și curții așezământului monastic de la „Sfântul Gheorghe” -Suceava urma să aibă o lungime de 563 m, cu stâlpi de stejar de 2,80 m, ciopliți în muchii, de 20/20 cm, cu acoperiș în două ape din șindrilă. Inginerul Kasinski nota până la cele mai mici detalii tehnice ale elementelor componente îngrăditurii și ale grajdului (Fig. 1) și stabilea prețul materialelor pe categorii precum și manopera, cheltuielile fiind defalcate pe fiecare etapă de lucru și evaluate la 1305 fl. și 73 creițari<sup>24</sup> (Fig. 2).

Pe memoriul dublat de documentația tehnică și financiară a lucrărilor propuse, ministrul Petru Poni<sup>25</sup> punea următoarea apostilă:



„Se aprobă facerea lucrărilor cerute prin prezentul raport. Părintele Arhim. Ciuntuleac este însărcinat cu facerea lor în regie. I se va elibera suma de 1305 cât se ridică după deviz lucrările ce are a se face. Părintele Arhimandrit, după terminarea lucrărilor, va înainta Ministerului actele justificative. Suma va fi luată din banii consemnați la Casa de depuneri pentru repararea bisericii Sf. Gheorghe”<sup>26</sup>.

<sup>23</sup> ANIC, MCIP, Ds. 370/1889, fila 40f-v.

<sup>24</sup> ANIC, MCIP, Ds. 370/1889, filele 44 și 47.

<sup>25</sup> A deținut portofoliul Cultelor și Instrucțiunii Publice între 21 iulie-27 noiembrie 1891, după demisia titularului G. Dem Teodorescu, în guvernul generalului Ioan Em. Florescu. Cf. S. NEAGOE, *Istoria Guvernelor României de la începuturi*, p. 64.

<sup>26</sup> ANIC, MCIP, Ds. 370/1889, fila 49f.

În problema restaurării bisericii, amintita Comisie avea menirea de a executa lucrări pregătitoare precum ridicarea unui plan al Bisericii „Sfântul Gheorghe”, realizarea schițelor decorului pictural din interiorul și exteriorul bisericii, a documentării istorice, prețuirea în detaliu a lucrărilor și devizul de ansamblu al lor. Întreruperea acestora în vara anului 1869, prin interzicerea chiar și a înălțării schelelor necesare realizării planului și schițelor decorului pictural, vor fi reluate în toamna aceluiași an prin ridicarea interdicției de a așeza schele. Lucrările de restaurare nu s-au efectuat însă nici în anii 1870-1873 pentru că „asemenea planuri și devise nu s-au primit nici până acum de la D-l Hlavka” după cum informa Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, la 23 ianuarie 1874, Ministerul Afacerilor străine<sup>27</sup>.



Restaurarea radicală a Bisericii „Sfântul Gheorghe” din Suceava, a cărei documentare a fost interzisă de Căpitănia Bucovinei în anii 1869-1873, ca urmare a diferendului dintre Curtea de la Viena și Guvernul de la București privind patronatul respectivei biserici, era solicitată cu insistență de autoritățile austriece de la Cernăuți în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea. Printr-o adresă din 2 martie 1892<sup>28</sup>, mitropolitul Iosif Naniescu informa Ministerul Cultelor despre demersul făcut în acest sens de omologul său, mitropolitul Silvestru al Bucovinei detaliind:

„Acum, Înalt P.S. Mitropolit al Bucovinei, în considerațiunea Mitropoliei și a Mitropolitului Moldovei de proprietar al acelei moșii, care moșie depindea de biserica Sf. M[are] M[ucenic] Gheorghe din Suceava, vechea Catedrală a Mitropoliei Moldovei, prin adresa Înalt Prea Sf. Sale nr. 172 din 19/31 ianuarie a.c. 1892, trimițându-ne și o copie după zapsul de schimb făcut între Mitropolitul Veniamin și fostul Domnitor al Moldovei Mihail Grigoriu Sturza, se adresează către noi, și ne roagă a mijloci și a face ca suma de 70.000 franci,

<sup>27</sup> ANR, MCIP, Ds. 680 / 1866, fila 190 f-v.

<sup>28</sup> ANIC, MCIP, Ds. 370/1889, filele 53 f-v și 72 f.

ce Înalt Prea Sf[înția] Sa zice că ar fi depusă la casieria districtului Suceava, să se dea bisericii Sf. Gheorghe din Suceava unde acum se simte nevoie de a se face reparații și îmbunătățiri până la suma de 45.000 florini, valoare austriacă”<sup>29</sup>.

Scrisoarea mitropolitului Silvestru din 19/31 ianuarie 1892 către Iosif Naniescu (Anexa nr. 2), precum și copia zăpisului de schimb al amintitelor moșii Bosanci cu Balta Brateșului extrasă din Condicta imperială, în limba germană, erau trimise în copie Ministerului de Culte spre a le „studia și a lua dispozițiunile ce veți crede de cuviință mai nimerite deoarece în starea lucrurilor de astăzi, când Mitropoliților și Episcopilor li s-au luat dreptul de proprietate asupra averilor bisericești, credem că nu avem alt rol în această afacere, decât a o recomanda cu onoare Dvs.”<sup>30</sup>.

Din amintita corespondență a mitropolitului Silvestru către Iosif Naniescu, se cuvine să reținem câteva aspecte:



1. Recunoaște că au existat preocupări pentru restaurarea monumentului, „stagnate” de boala *plenipotentului* Alexandru Hurmuzachi, *stagnare* pe care o plasează în 1873, ori aceasta s-a datorat hotărârii de la Viena încă din 1869 și nu la 1873, atunci fiind suspendate cu totul demersurile pentru restaurarea bisericii;
2. Face vorbire de suma de 70.000 de „franci”, provenită din veniturile Balta-Brateșului, necesară restaurării, și depusă la Fălticeni când, după cum s-a văzut, prin bugetul anului 1867 votat de Cameră, Ministerului de Culte i s-a atribuit suma de 60.000 pentru restaurarea Bisericii „Sfântul Gheorghe” – Suceava;
3. Sintagma „autoritățile administrative c.r. a[le] Bucovinei se văzură înduplecate a reîmprospăta afacerea și a dispune compunerea de planuri tehnice și preliminariile speselor” constituie o recunoaștere

<sup>29</sup> ANIC, MCIP, Ds. 370/1889, fila 53.

<sup>30</sup> ANIC, MCIP, Ds. 370/1889, fila 53.

tacită a abuzului acestor autorități de interzicere a efectuării lucrărilor pregătitoare restaurării monumentului (ridicarea planurilor, a schelelor necesare realizării schițelor decorului pictural din interiorul și exteriorul bisericii).

Revenind la scrisoarea mitropolitului Iosif Naniescu, din 2 martie 1892, către Ministerul Cultelor, titularul portofoliului, Take Ionescu, pune următoarea apostilă: „Se va răspunde I.P.S. Mitropolitului Moldovei că acest minister posedă suma de lei 80.609 pentru biserica din Suceava și este gata a pune această sumă la dispoziția I.P.S. pentru restaurarea acestei biserici. Take Ionescu”<sup>31</sup>. Abia între 1898-1910, arhitectul Karl Romstorfer va efectua lucrările de restaurare a ctitoriei lui Bogdan al III-lea și a fiului său Ștefăniță, iar sub egumenia lui Ghedeon Balmoș va fi resfințit, la 19 septembrie 1910, de către mitropolitul Vladimir de Repta, cu participarea guvernatorului Bucovinei, dar în lipsa mitropolitului Moldovei de la Iași, care a delegat câțiva protopopi de Botoșani.



## Anexa nr. 1

Copie nr. 3 Praes.17/29 Ian.1892 nr. 243 Landtäflliche Abschrift aus dem Instrumentembuche Band XIV.Pag.1, Nr.1 – Nr. 1 Praes. 8 März 1841 Zl 2624 –

Zapis de schimbu Între Preosfinția Sa Mitropolitul Moldovei Veniamin Costachi și Între Înălțimea Sa Michail Grigori Sturza Voevod Domnu Stăpânitoriu Moldoviei s-au încheiat astăzi următorul zapis de schimbu. 1. Preosfinția Sa Mitropolitul Moldovei Veniamin Costachi în numele Mitropoliei Iașului dă Înălțimei sale Mihail Grigorie Sturza Voevod Domnu Stăpânitoriu Moldoviei în deplină stăpânire sa moșia Bosance ce este a Mitropoliei din Iași, aflătoare în K. K. Bucovinei cu toate ale ei, adecă cu întâbuluitele

<sup>31</sup> ANIC, MCIP, Ds. 370/1889, fila 53.

selești: Uideștii, Tatarășii, Arenii, Nemernicenii, Podenii, Frumoasa, Luciul și Strîmbu, alte locuri care să stăpânesc cu tot supt nume de Bosance, cu toate locurile de arat, fânașuri, toloace, păduri, ape și iazuri, ce atârnă de această Moșie, cu tot lucrul și țările locuitorilor, cu toate zidirile de locuință, și de Iconomie și velnițe cu toate driturile dominicalnice și a propinației, cu toate veniturile și izvoadele de folos fără nici o excepție și, anume, întru acea întindere și hotar în care numita Mitropolie stăpânește acum aceasta Moșie Bosance cu ale ei sau cum are drept a o stăpâni, dar și cu dreptul de a desbata împresurările. Al 2 –lea, Pre Înălțatul Domn Michail Grigorie Sturza voevod dă Mitropoliei din Moldavie în asemenea deplină stăpânire Moșie sa din Moldavia aflătoare în ținutul Covurluiului Balta – Brateșului cu toate ale ei. Al 3-lea. Cuvântul care au îndemnat pe Preasfinția Sa Mitropolitul la acest schimb, este atât, că marea depărtare a locului îngreuiază cuvincioasa privighere asupra Moșiei Bosance aflătoare în țară străină, cu pricinile de judecăți născute din vreme în vreme au pricinuit neconținute supărări și multe cheltuieli, și aceste neîndemnatice împrejurări au adus Mitropoliei pe tot anul sâmtitoare păgubiri, cât și pentru vederatul folos ca să adauge Mitropoliei prin acest schimb. Fiind că Moșie Bosancea dupe contractul trecut la tabula Bucovinei să posăduiasse cu una mie trei sute galbini pe an, eară schimbata Moșie Brateșului dă un venit curat pe an doue mii galbini. Al 4-lea. Preosfinția sa Mitropolitul au dat pre Înălțatului Domn toate documenturile ce atârnă de proprietatea și alte drituri ale Moșiei Bosance, cum și Înălțimea Sa Stăpânitorul Domnu, asemenea au dat la iscălire acestui act, Preosfinției sale Mitropolitului Moldaviei, toate documenturile a Moșiei Balta Brateșului. Al 5-lea. Biserica Sfântului Ioan din târgul Sucevei aflătoare pe Moșie Bosance unde au fost și scaunul vechiu al Mitropoliei române cu toate cheiurile și îngrăditurile ei ca și până acum în deplină și nestrămutată stăpânire a Mitropoliei fără a putea avea vreo înrăurire asupra ei, dritul proprietății a Moșiei Bosance rămâind încă îndătorire a da pe tot deauna spre întrebuințare



slujitorilor acestei biserici cinci zeci fâlci loc de arat și de cosit. Care însă, în puterea acestui act de schimb, rămân în nestrămutată proprietate a Înălțimii sale. Al 6-lea. Preosfinția sa Înaltu Mitropolit al Moldaviei, care au și dat stăpânire firească a Moșiei Bosance cu ale ei Înălțimii sale stăpânitoriului Moldaviei și care au și primit îndată în deplină stăpânire Balta Brateșului, posvolește, tot odată, acest zapis de schimbu să se treacă în K.K. Tabula Bucovinei și să se întăbuluiască în status activus pe Înălțimea sa Michail Grigorii Sturza Voevod Domn Stăpânitoriu al Moldaviei deplin proprietariu al Moșiei Bosance cu ale ei Selesce anume Uideștii, Tatarășii, Arenii, Nemernicenii, Podenii, Frumoasa, Luciul și Strimbul cu toate cele lalte locuri ce să stăpânesc supt nume de Bosance, și cu driturile pomenite la punctul întâiu. Spre aș avea dar tărie sa acest zapis, s-au iscălit de amândouă părțile, și de martori puindu-se și pecețile . Anul una mie opt sute patru zeci unul Fevruarie 6 zile în orașul Ieșii (L.S.). Veniamin Costachi, Mitropolit Moldaviei. Primesc acest schimb. (L. P.) Michail Grigorie Sturza Voevod. Director Mitropoliei Ioan Cașul Spătar (L.P.) Alecu Balș, vel Logofet și cavaler martor poftit (L.P.). Beizade Nicolai Șuțu, vel visternic, martor poftit. Divanul de Apelație a Țării de Jos. Acest zapis de schimb iscălit de Înalt Preasfințitul Mitropolit a țării Veniamin Costachi și de pre Înălțatul Domn Stăpânitoriu a Principatului Moldaviei Michail Sturza Voevod cu depunerea peceților, și adevérit de martori vrednici de credință; s-au înfășoșat acestui Divan pe lângă jalobe din partea vechilelor a feșelor schimbătoare cu cerere de a se întări potrivit formile. Și Divanul având în privire pe de o parte, că Mitropolitul este în dreptate dupe legea țării a schimba moșiele Mitropoliei, însă pe de alta, că această alcătuire de schimb aflându-o dupe cercetare ce au făcut, că este în folosul Mitropoliei și urmat cu bună voință și mulțemire a îmbe părțile. De aceea pe temeiul formilor și pravelilor să întăresce acest zapis de schimb de către acest Divan spre a-și ave statornica și nestrămutata a lui lucrare și tărie, 1841 Fevruarie 17 zile (L.P.).



Ioan Niculce vornic. Nicolai Milo postelnic. Iacobachi Baisa spătar.  
Director Caminar Tudurachi Burade.

Nr. 150

Urmează în limba germană:

Legalizarea Consulatului Austriac din Iași și a Tribunalului din  
Cernăuți

Pentru conform

Director Cancelariei Mitrop. Moldovei

Drag Demetriu

ANIC. MCIP, Ds. 370/1889, Filele 55 f-v și 70 f.

## Anexa nr. 2



„Înalt Prea Sântite Stăpâne, Mult venerate întru Christos Frate

Moșia Bosancea, situată în vecinătatea orașului Suceava, era din vechime proprietatea ctitorială a Sântei Mitropolii Moldovei și fiindcă în Suceava până în anul 1630 era și scaunul rezidențial al Mitropoliei, iară biserica S[fântului] M[are] M[ucenic] Georgie, unde se află și veneratele moaște ale S[fântului] M[are] M[ucenic] Ioan Noul, situată pe marginea teritoriului moșiei Bosancea, era biserica catedrală a Mitropoliei, pentru aceea din veniturile acestei moșii ctitoriale se susținea și se providea cu cele necesare biserica și edificiile reședinței mitropolitane.

După mutarea reședinței mitropolitane din Suceava la Iași în anul 1630 și însuși după dezmembrarea Bucovinei de Principatul Moldovei și încorporarea ei la țerile coroanei imperiale a Austriei în anul 1777, rămânând neatinsă și nealterată proprietatea ctitorială a S[fintei]

Mitropolii relativ la moșia Bosancea, Prea Sântiții Mitropoliți și Arhiepiscopi de Iași, exerci[t]ară dreptul de patronat asupra bisericii a Mitropoliei vechi cu hramul S[fântului] M[are] M[ucenic] Georgie, iară din veniturile anuale ale moșiei Bosancea se întâmpinara în alte spese ale S[fintei] Mitropolii și necesitățile economice pentru serviciile liturgice pe lângă această biserică.

Pe urma zapisului de schimb din 6 februarie 1841, relativ la moșia Bosancea din Bucovina și moșia Balta-Brateșului din Bucovina din ținutul Covurlui în Moldova, încheiat între repositul mitropolit Veniamin Costachi și repositul principe domnitor Michail Sturza și întărit din partea Divanului țerei Moldovei, precum și registrat în condica proprietăților domiale din Bucovina precum se vede apriat din alăturata copie din respectiva condică, tomul XIV, pag.1, nr. 1, biserica S.m.m. Georgie cu tot arealul și edificiile Mitropoliei vechi din Suceava și cu 50 de fălci de pământ din moșia Bosancea a rămas și ulterior în stăpânirea și sub patronatul S. Mitropolii a Moldovei, cu rezidența în Iași, iară în locul moșiei Bosancea, trecută în proprietatea repositului Mihail Sturza Vodă și a clironomilor săi devenind moșia Balta - Brateșului proprietatea ctitorială a S[fintei] Mitropolii de Iași, din veniturile acestei moșii se făcură posterior până în present spesele împreunate cu obligațiunile ctitoriale ale dreptului de patronat la biserica S[fântului] M[are] M[ucenic] Georgie (a Mitropoliei vechi) din Suceava, care pe urma regulărei enoriilor ortodoxe din numitul oraș este menită a fi o expositură monastirească, mai cu seamă ca locaș de peregrinagiu al creștinilor drept măritori la veneratele moaște ale S[fântului] M[are] M[ucenic] Ioan Noul.



Întru îngrijirea S[fintei] Mitropolii ca Patronat al bisericii S[fântului] M[are] M[ucenic] Georgie, de a se face restaurațiunile de lipsă pe lângă acest locaș monumental, se făcură unele îndrumări în scopul menționat încă pe la anul 1873 prin repositul domn Alexandru Hurmuzachi, ca plenipotentul său, depunându-se precum se vede din veniturile moșiei Balta-Brateșului pentru acoperirea speselor

respective și suma de 70.000 de franci, la visteria districtuală din Folticeni, îmbolnăvindu-se însă numitul plenipotent, rămasă afacerea stagnantă, iar menționata sumă de 70.000 franci, după cum se aude, să se afle și astăzi în Folticeni ca deposit. Iară în timpul din urmă devenind urgentă facerea de restaurațiuni la biserica și localitățile de pe arealul Mitropoliei vechi, autoritățile administrative c. r. a[le] Bucovinei se văzură înduplecate a reîmprospăta afacerea și a dispune compunerea de planuri tehnice și preliminariile speșelor, recerute pentru respectivele restaurațiuni, îndegetându-se în ofisul din 12 iulie 1890 nr. 8743, cum că Domnul Ministru c. r. de Culte ar fi aplecat a acoperi aceste speze în sumă de 45.000 florini v[alută] a[ustriacă] din Fondul Religionariu gr[eco] or[todox] al Eparhiei Bucovinene.

Deoarece, la formarea Fondului Religionariu din veniturile moșilor Episcopiei de Rădăuți și ale monastirilor de pe teritoriul Bucovinei din proprietățile Mitropoliei vechi din Suceava nu s-a încasat nimic, eară afară de aceasta, considerând monumentul, că S[fânta] Arhiepiscopie și Mitropolie de Iași în decursul timpului trecut s-a folosit neîmpiedicată de exercitarea drepturilor de patronat asupra bisericii S[fântului] M[are] M[ucenic] Georgie și a împlinit cu munificență și îndatoririle rezultânde din exercitarea drepturilor de patronat, a crezut umilința mea cum că Înalt Prea Sântia Voastră, ca reprezentant al acestui patronat, nu veți fi aplecat a renunța la această îndreptățire canonică, prin urmare, veți binevoi a mijloci din veniturile moșiei de acum ctitoriale Balta Brateșului speșele recerute în sumă de 45.000 florini pentru restaurațiunile localităților la biserica S[fântului] M[are] M[ucenic] Georgie, pentru care în răspunsul meu și al Consistoriului la adresa Ministeriului c. r. de Culte și Instrucțiune nu am și respicat în înțelesul menționat.

Dorind însă Ministeriul c.r. de Culte și Instrucțiune a avea siguritatea că speșele preliminate pentru restaurațiunile din chestiune la biserica S[fântului] M[are] M[ucenic] Georgie a Mitropoliei vechi



din Suceava se vor presta din partea Prea Sântitului Patronat din venitul moșiei Balta Brateșului care în puterea zapisului de schimb din 6 februarie 1841 substituie proprietatea ctitorială a S[fintei] Mitropolii, cutez a mă adresa către Înalt Prea Sânția Voastră, referitoare la mijlocirea speselor în sumă de 45.000 florini v[alută] a[us-triacă] din veniturile proprietății ctitoriale moșiei Balta Brateșului pentru realizarea restaurațiunilor menționate la biserica Sântului Marelui Mucenic Georgie a Mitropoliei voastre din Suceava care și în puterea punctului 6 din Zapisul de schimb din 6 februarie 1841 stă sub stăpânirea și Patronatul canonic S[fintei] Mitropolii de Iași. În cazul unui binevoitor răspuns afirmativ, carele se va notifica și Ministeriului c.r. de Culte și Instrucțiune, voiu avea onoarea a aduce la cunoștința Înalt Prea Sânției Voastre detaliurile referitoare la devizul construcțiunilor respective.



Până atunci concedeți-mi Înalt Prea Sântite a vă asigura despre venerațiunea și devotamentul deplin, cu carele petrec și am onoarea a mă subsemna.

Al Înalt Prea Sânției Voastre mai mic frate întru Christos  
Din Consiliul Consistoriului Arhiepiscopal or. al Bucovinei  
Cernăuți în 19/31 ianuarie 1892  
(semnat) Silvestru, arch[iepiscop] și mitropolit.

Pentru conformitate,  
Director cancelariei Mitrop[oliei] Moldovei  
Drag. Demetriu

ANIC. MCIP, Ds. 370/1889, Filele 54 f-v și 71 f-v



**Summary: Church of St. George from Suceava, The Old Metropolitan Cathedral of Moldova, Between two Dominions. 500 Years after the Lateness**

*The present approach is the continuation of a previous study - La subvention de l'ancienne cathédrale métropolitaine de Moldavie, l'église Sf. Gheorghe de Suceava, par Les Principautés Roumaines (siècle XIX) - which was published in Codrul Cosminului (New Series ), Scientific Annals, Ștefan cel Mare University-Suceava, no. 14 (25), 2009, in which the support given by the Metropolitanate of Moldova and Suceava to the church of St. George in Suceava was documented (maintenance of the serving staff, provision of religious books and odors, current repairs to the edifice and annexes) after the occupation of Northern Bucovina by the Habsburg Empire and until the reign of Charles I. The assumption of these obligations on the part of the Metropolitanate of Moldavia from Iași stemmed from its patronage status of the old metropolitan cathedral in Suceava, in fact of the monastery of St. George. This position was confirmed by the 5th article of the charter of 1841 by which the Metropolitanate of Moldavia offered ruler Mihai Sturza the Bosanci property 'with all the selistes' - the Uidesti, Tatarăși, Arenii, Nemernicenii, Podenii, Frumoasa, Luciul and Strâmbu - and received in return the Balta-Brateșului estate, from Covurlui County.*



*The study presents the efforts undertaken by the abbots of the monastery of St. Gheorghe-Suceava, the descendants of Melchisedec Lemeni - Darie Ternovski, until the summer of 1888 and Emanuil Unciuleac - for the maintenance of the monastery, current repairs, endowment with new annexes, etc. On the basis of archival documents, the repair works undertaken are detailed, as well as their efforts to carry out extensive restoration works, stopped by the Austrian authorities.*